

İslam Hukuku'ndan Paylaşım Meselelerinin Mikroiktisatın Adil Paylaşım Alanına Uyarlanması: Üç Problemin Aksiyomatik Analizi

Adapting Islamic Law Disputes to Fair Division in Microeconomics: An Axiomatic Analysis of Three Problems

Burak Doğan^{*}, Sinan Ertemel^{**}

Öz

Bu çalışmada İslam tarihinden alınan üç mesele mikroiktisatın işbirlikçi oyun teorisi bağlamında adil paylaşım problemi olarak modellenmektedir. Meselelere dönemin hukukçularının sundukları çözümler ile klasik paylaşım kuralları aksiyomatik karakterizasyon yöntemiyle kıyaslanmıştır. Bu kıyaslamayla beraber adil paylaşım aksiyomlarının İslamiliği incelenmiştir. Aksiyomatik yaklaşımla, ünlü İslam hukukçuları Ebu Hanife'nin ve Ebu Yusuf'un belirli bir mesele için önerdikleri çözümler geliştirilerek kural haline getirilmiştir. Ebu Hanife'nin Münazaa Yöntemi adını verdiğimiz dağıtım yöntemi ile Talmud'ta bahsi geçen Vazgeçileni-ver-kalana-böl Kuralı'nın; Ebu Yusuf Kuralı diye adlandırdığımız dağıtım yöntemi ile Sınırlandırılmış İbn Ezra Kuralı'nın aksiyomatik olarak eş oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu makale, ilgili mikroiktisat literatürüne İslam hukuku meselelerini ve dağıtım yöntemlerini tanıtır, literatürde yerleşik kural haline gelmiş kurallar için İslami temeller gösterir, dönemin fakihlerinin sunduğu çözümlerin adilliğini aksiyomlar vasıtasıyla ölçmeye çalışır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, mikroiktisat, adil paylaşım, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İbn Ezra

Abstract

This study explores the intersection of microeconomic theory and Islamic jurisprudence. We analyze three legal disputes from Islamic history that can be conceived as fair division problems in microeconomics. The solutions proposed by jurists of that time are scrutinized and compared with answers posited by classical division rules. The effected comparisons highlight the similarities and differences between Islamic and conventional economic resolutions. We use the axiomatic approach to define generalizable rules based on the solutions offered by eminent Islamic jurists Abu Hanifa and Abu Yusuf. Our analysis reveals that Abu Hanifa's methodology and the concede-and-divide rule are identical. Moreover, Abu Yusuf's approach mirrors the constrained Ibn Ezra rule. We examine the principles characterizing the concede-and-divide and Ibn Ezra rules and find these doctrines compatible with Islamic tenets. In conclusion, our study connects Islamic law with microeconomic theory through its unique exploration of legal disputes perceived through the lens of fair division problems. Our findings contribute to the scholarly understanding of how established division rules can be adapted to align with Islamic values and how Islamic allocation methods can be illustrated using an axiomatic approach.

Keywords: Islamic law, microeconomics, fair division, Abu Hanifa, Abu Yusuf, Ibn Ezra

* **Sorumlu Yazar:** Burak Doğan (Öğr. Gör.), Bahçeşehir Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, İstanbul, Türkiye. E-posta: burak.dogan@eas.bau.edu.tr ORCID: 0000-0002-9585-3318

** Sinan Ertemel (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi Ekonomi Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: ertemels@itu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0089-4641

Açık: Doğan, Burak, Ertemel, Sinan. "İslam Hukuku'ndan Paylaşım Meselelerinin Mikroiktisatın Adil Paylaşım Alanına Uyarlanması: Üç Problemin Aksiyomatik Analizi." *darulfunun ilahiyat* 35, 1 (2024): 79–106. <https://doi.org/10.26650/di.2022.34.2.1328850>

Extended Summary

Cooperative game theory in microeconomics examines fair division in the sharing of resources among individuals with conflicting claims to them. The extant literature generally addresses this issue in relation to the total material values of claims vis-à-vis the material value of the relevant resources. A claims problem (or bankruptcy problem) occurs when the resource is relatively scarce; a surplus sharing problem arises when the resource is relatively abundant.

Disputes suited to the context of fair division problems are as old as human history. In fact, the first and subsequently oft-referenced disagreements studied in this context in the extant literature are presented in the Talmud, one of the most central Judaic texts. For example, the contested garment problem in the Talmud concerns two people holding the ends of a garment: one lays claim to the entire apparel while the other claims half the garment. The allocation method is deemed the solution to this problem from the Talmud. This approach was generalized and transfigured into the concede-and-divide rule, according to which the dispute may be resolved by assigning three quarters and one quarter of the garment to the respective claimants. Similarly, the dispute can be resolved by allotting two-thirds and one-third of the garment to the respective claimants by using the proportional rule, which satisfies the concept of distributive justice postulated in Aristotle's *Nicomachean Ethics* (V).

The disputes scrutinized in the existing literature include ancient problems compiled from the Talmud as well as more recent disputes modeled as exemplars of fair division problems. Some modern conflicts discussed in the literature include disputes relating to revenue distribution for museum pass programs, allocation of university resources among faculties, distribution of broadcasting revenues obtained from broadcasting sports events, the ventilator distribution problem encountered during the COVID-19 pandemic, and the aircraft landing. The rules applied to such problems examined in the literature, whether ancient or modern are not limited to the concede-and-divide or proportional rules. Extant research defines numerous rules for distribution such as constrained equal awards, constrained equal losses, Piniles' rule, the Talmud rule, minimum overlap, the Ibn Ezra rule, Rabad's proposal, the random arrival rule, and the sequential priority rule. Researchers frequently use the methodology of modeling a previously unexamined dispute notwithstanding its relevance in the context of a fair division problem and to utilize the defined rules to resolve the problem. Scholars have also defined established allocation methods and presented them along with certain problems as distribution rules. The axiomatic characterization approach is adopted in such cases to define an allocation method as a distinctive rule. The axiomatic approach adopted in the present study requires a rule to be defined through the features that characterize it. Each rule applied to resolve the problem is unique. Thus, each defined distribution rule proposes a unique solution to

the considered problem. Hence, every rule applied to a problem yields a distinct solution to it. Using the axiomatic approach, the motives underlying the distribution rationale can be distinguished to some extent by investigating the properties of the rule if the solution posited for a problem is obtained by applying a specific rule that can be generalized to the problem. For instance, the proportional rule is characterized in the literature by the properties of composition up and self-duality. Therefore, the proportional rule can be said to embody the concepts conveyed by these two attributes. Similarly, the term axiomatic characterization defines a distribution method as a unique rule distinguished by its features. Specifically, the axiomatic characterization of distributions is explained as a more tangible comparison of the understanding of justice of practitioners.

Islamic history is extremely rich in describing cases that can be defined as fair division problems and in defining allocation methods that can be generalized and characterized as distribution rules. More numerous cases are showcased solely in Islamic inheritance law than problems compiled and examined from the Talmud in the existing microeconomics literature. However, the relevant microeconomics literature has not yet referenced these problems or the distribution methods delineated in Islamic law. Similarly, scant studies in the relevant Islamic law literature have systematically compiled or investigated these types of legal disputes. To date, scholars have evaluated disputes and solutions only through sociopolitical and historical perspectives.

This study presents three cases from Al-Sarakhsi's *Mabsut* and describes the solutions proposed by the jurists of that time. These conflicts from Islamic history can be modeled as fair division problems and classical division rules are applied to them. The solutions derived by applying classical division rules are compared with the solutions suggested by the eminent jurists of the past to determine the similarities and differences. Subsequently, this study attempts to exemplify the historical solutions as generalizable sharing rules, determining their generalizability according to justifications found in the relevant Islamic law sources. The properties utilized for the characterizations are also scrutinized for compliance with Islamic principles and are adapted in a manner consistent with Islamic values. Thus, legal disputes discussed politically and historically for centuries are examined from an unaddressed perspective and axiomatically evaluated.

The rules frequently employed by studies to resolve current and historical disputes include the concede-and-divide principle known for its solution to the contested garment problem mentioned in the Talmud, the Ibn Ezra rule named after Abraham Ibn Ezra (d.1089/1092-1164/1167), and the Maimonides Rule named after Maimonides (d.1138-1204). Different researchers have characterized these rules using certain sets of properties. The present study employs the axiomatic approach, a methodology adopted in the existing literature, and defines Abu Hanifa's and Abu Yusuf's solutions for the given legal disputes as generalizable rules. The application of the classical fair division rules to the disputes yielded the following results. The concede-and-divide rule postulated

a solution identical to that of Abu Hanifa and the Ibn Ezra rule proposed the same solution as Abu Yusuf's method. The existing research has examined the compatibility of the properties that characterize the concede-and-divide rule and the Ibn Ezra rule with Islamic principles and has shown that both doctrines can be characterized using the same sets of properties adapted to the Islamic context. Similarly, Abu Hanifa's method has been proven equivalent to the concede-and-divide rule in the context of claim problems and Abu Yusuf's method equals the Ibn Ezra rule in the context of the adapted claim problem.

In conclusion, this study compiled cases that can be examined in the context of fair division problems and the solutions posited for them in related reliable Islamic law sources. Disputes are modeled by adjusting them to relevant contexts, defining the generalizable solutions among them as rules, and characterizing them through their properties. Classical rules of the fair division are adapted and applied to these disputes, and the solutions proposed by them are axiomatically compared against the solutions obtained by this study. The referenced properties are adapted to the Islamic context because of their similarities and the relevant Islamic allocations are characterized.

1. Giriş

Bölünebilir bir malın, mal üzerinde mülkiyet iddiasında bulunanlar arasında paylaştırılması hususu, mikroiktisat literatüründe “işbirlikçi oyun teorisi” içinde adil paylaşım konu başlığı altında incelenir. Husus, ağırlıklı olarak, iddia sahiplerinin iddialarının toplamı ile malın kıymeti arasındaki ilişki bağlamında, adil paylaşım problemi çatı tabiri altında ele alınır. Kaynağın nispeten kıt olması durumu talepler veya iflas problemi, nispeten bol olması durumu ise fazlalık paylaşımı problemi başlığında irdelenir.

Adil paylaşım literatüründe talepler problemi ve fazlalık paylaşımı problemi $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ şeklinde ifade edilebilecek üçlülerdir. Burada N mal üzerinde iddiası olan hak sahipleri sayısını, c vektörü iddialara karşılık gelen değerleri, E ise malın kıymetini ifade eder. Talepler probleminin tanımı gereği iddiaların toplamı malın değerinden büyük ya da ona eşit olmalıdır; dolayısıyla bir problemin talepler problemi olarak ifade edilebilmesi için $\sum_{i \in N} c_i \geq E$ eşitsizliği sağlanmalıdır. Fazlalık paylaşımı probleminin tanımı gereği iddiaların toplamı malın değerinden küçük olmalıdır; dolayısıyla problemin fazlalık paylaşımı problemi olarak nitelenebilmesi için $\sum_{i \in N} c_i < E$ eşitsizliği sağlanmalıdır.

Adil paylaşım problemlerine konu olan hukuki uyuşmazlıklar, nitelikleri gereği çok çeşitlilik gösterebilmektedir. Literatürde bu problemler bağlamında ilk kez tetkik edilen ve daha sonra sıklıkla atıfta bulunulan uyuşmazlıklar ve bunların çözümleri Yahudiliğin temel metinlerinden biri olan Talmud’tan alınmıştır (O’Neill, 1982). Örneğin, Tablo 1’de gösterilen Talmud’tan alınmış Nizalı Kumaş Probleminde bir kumaşın uçlarından tutan kişiden biri kumaşın tamamının kendisine ait, diğeri ise yarısının kendisine ait olduğunu iddia eder. Talmud’ta bahsi geçen ve literatürde Vazgeçilene-ver-kalanı-böl Kuralı (İng. Concede-and-divide ve kısaca CD) adı verilen tahsis yöntemi gereği uyuşmazlık kumaşın sırasıyla dörtte üçü ve dörtte biri iddia sahiplerine verilerek çözülür. Aynı uyuşmazlık, Aristoteles’in dağıtıcı adaletin gereği olarak nitelendirdiği, adil paylaşım literatüründe en çok atıfta bulunulan dağıtım kuralı olan Orantılı Kurala (İng. Proportional ve kısaca P) göre kumaşın mülkiyetinin sırasıyla üçte ikisi ve üçte biri iddia sahiplerine verilerek çözülür.

Tablo 1.
Nizalı Kumaş Problemi

	İstemler	CD	P
1. İddia Sahibi	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{3}$
2. İddia Sahibi	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{3}$
Toplam	$\frac{3}{2}$	1	1

Literatürde, eski çağlardan ve modern zamanlardan ele alınan birçok hukuki uyumsuzluk adil paylaşım problemi olarak modellenmiştir. Örneğin, Littlechild ve Owen (1973), bir adil paylaşım problemi olarak tanımladıkları uçakların piste iniş düzeni problemini oyun teorisi yaklaşımı ile ele almıştır. Yazarların Shapley Değeri¹ uygulayarak elde edip önerdikleri çözüm, çalışmamızda bahsi geçen İbn Ezra (IE) Yöntemi ile eş sonucu vermektedir. Öte yandan, Bergantiños ve Moreno-Ternero (2020) televizyon yayın gelirlerinin futbol kulüpleri arasında paylaşılması hususunu bir adil paylaşım problemi türü olan fazlalık paylaşım problemi olarak tanımlamış ve problem için uygulanabilir, farklı çözüm önerilerinde bulunmuştur. Pathak v.d. (2021) özellikle COVİD-19 pandemisi döneminde daha geniş kitlelerin dikkat çeken bir sorun haline gelen aşı ve solunum cihazı dağıtımını problemini bir çeşit adil paylaşım problemi olan tayınlama² (İng. rationing) problemi olarak tanımlamıştır.

Adil paylaşım literatüründe araştırmacılar³, bu çalışmada da benimsenen aksiyomatik yaklaşım gereği ele aldıkları hukuki uyumsuzlukları analiz ederken, ele aldıkları uyumsuzluk Nizalı Kumaş Problemi gibi daha eski ve daha basit bir problem ya da aşı dağıtım problemi gibi daha modern ve daha karmaşık bir problem de olsa, benzer yöntemi tatbik ederler.

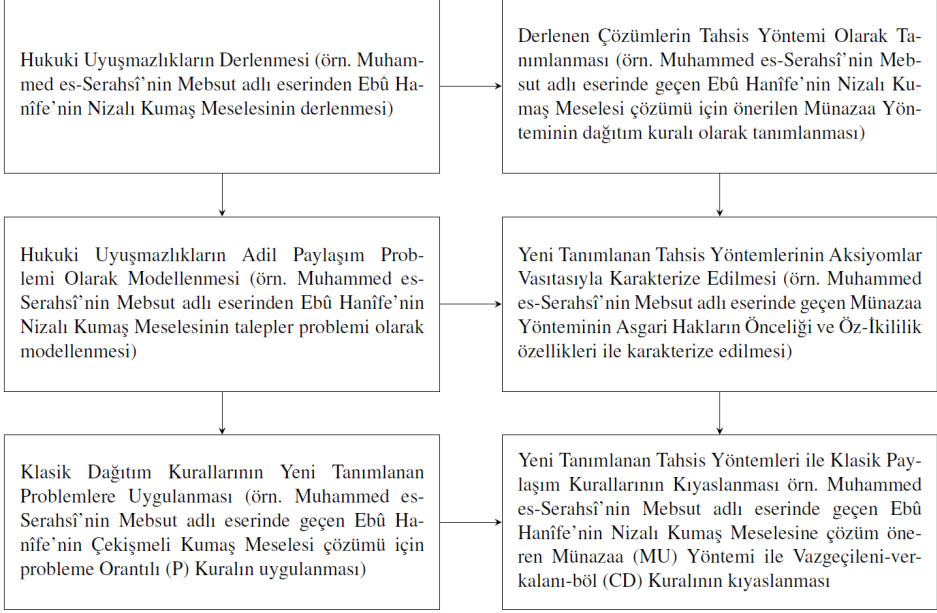
Bu yaklaşım gereği, öncelikle, ele alınan hukuki uyumsuzluk adil paylaşım problemi olarak tanımlanmaya çalışılır. Tanımlama sonrası probleme; Orantılı Kural (P), Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralı (CEA), Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralı (CEL) gibi klasik adil paylaşım kuralları uygulanarak problemin çözümü için tek değerli, benzersiz çözüm üreten, özellikleri (aksiyom) aracılığıyla karakterize edilen dağıtım kurallarından faydalanılmış olunur. Dağıtım kurallarının benzersiz çözüm üreten kurallar olmaları gereği, aynı probleme uygulanan farklı dağıtım kuralları problemin çözümü için farklı çözümler önerir. Problemin çözümü için neden belirli bir dağıtım kuralının seçilmesi gerektiği, aksiyomatik karakterizasyon gereği ilgili dağıtım kuralını karakterize eden özellikler üzerinden belirlenebilir. Tersten düşünülürse, ele alınan bir problemin çözümü, probleme tek değerli ve benzersiz çözüm sunan bir dağıtım kuralı tarafından sağlandıysa (aksi durumlarda çözümün arkasında genellenebilir bir dağıtım kuralı bulunmaz) bu çözüm yolunda ne gibi özelliklere önem verildiği ortaya çıkarılabilir. Ayrıca, belirli problemler için gerekçeli olarak aynı çözümü sunan genellenebilir kural haline getirilen uygulamaların aksiyomatik karakterizasyonu yapılarak uygulayıcıların adalet

1 Shapley değeri, 1953'te Lloyd Shapley tarafından tanıtılmış olup, işbirlikçi oyun teorisinde çok oyunculu oyunlarda ödüllerin adil bir şekilde dağıtımını öneren bir çözüm konseptidir.

2 Tayınlama, iktisadi kriz veya savaş gibi dönemlerde mal arzının talebi karşılayamaması durumudur.

3 Adil paylaşım literatürüyle ilgili daha fazlası için bkz. (Thomson, 2019).

anlayışı aksiyomlar üzerinden daha somut bir şekilde kavranabilir. Açıklaması yapılan aksiyomatik karakterizasyon yöntemi ve yöntemin tarafımızca tatbiki şematik olarak Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Aksiyomatik Karakterizasyon Yönteminin Şematik Gösterimi

İslam'ın zengin tarihinde, adil paylaşım problemi olarak modellenebilecek birçok hukuki vaka ve paylaşım yöntemleri olarak tanımlanabilecek genellenebilir çözümler olmasına rağmen, bu vakalar mikroiktisatta adil paylaşım literatüründe tanıtılmamıştır. Bu çalışma, bu eksikliği gidermeyi amaçlar. Bu çalışmada; İslam tarihinden derlenen dağıtım anlaşmazlıklarını içeren üç İslam hukuku meselesi ve dönemin hukukçuları tarafından meseleler için önerilen çözümler adil paylaşım problemi bağlamında ele alınmıştır.

Adil paylaşım problemi olarak tanımlanan uyuşmazlıklara klasik adil paylaşım kuralları uygulanarak bu kuralların sunduğu çözümler dönemin hukukçularının çözümleriyle kıyaslanmıştır. Kıyaslamalar neticesinde tespit edilen benzerlikler ve farklılıklar doğrultusunda dönemin çözümleri genellenebilir paylaşım kuralı olarak karakterize edilmeye çalışılmıştır. Aksiyomatik karakterizasyon sürecinde, çözümlerin genellenebilir olup olmadığı hususu, ilgili İslam hukuku kaynaklarında yer alan çözüm gerekçelerine göre belirlenmiştir. Son olarak özellikler (aksiyomlar), İslam ilkelerine uyumlulukları açısından irdelenmiş ve karakterizasyonlarda kullanılırken İslami değerlere uygun olacak bir şekilde adapte edilmiştir.

1.1. Mikroiktisatta Adil Paylaşım Literatürü

Literatürde ilk defa, O'Neill (1982), talepler problemini formel olarak sunar. Yazar, Talmud'tan bir miras uyuşmazlığını ve İbn Ezra tarafından bu uyuşmazlık için önerilen çözümü analiz eder. O'Neill, İbn Ezra'nın çözümünü genelleyerek çözümü İbn Ezra Kuralı adıyla formel olarak tanımlar. Yazar, uyuşmazlığa alternatif tahsis yöntemlerini adapte ederek uygular ve elde ettiği çözümleri alternatif çözümler olarak önerir. Bu yöntemler arasında “rastgele talepler (İng. random claims)”, “işbiriksiz oyun (İng. non-cooperative game)”, “pazarlık oyunu (İng. bargaining game)” ve “kendini yinelemeli tamamlama (İng. recursive completion)” bulunur. Literatürde, bir paylaşım yöntemi veya bir tahsis kuralı, sağladığı aksiyom adı verilen özellikler kullanılarak karakterize edilir. Karakterizasyon sayesinde kurallar birbirlerinden ayırt edilebilir. Çünkü bir kuralı karakterize eden belirli bir aksiyom kümesi aracılığıyla farklı bir başka kural karakterize edilemez. Öte yandan, bir paylaşım yöntemini birden fazla aksiyom kümesiyle karakterize etmek mümkündür. O'Neill, Orantılı Kuralı, kuralın sağladığını ispat ettiği bir dizi aksiyomla karakterize eder: “simetri”, “süreklilik”, “pareto-optimallik”, “talebi olmayanların dahlinin etkisizliği (İng. independence from zero claims)” ve “strateji geçirmezsizlik (İng. strategy-proofness)”. Aumann ve Maschler (1985), Babil Talmudu'ndan bir evlilik sözleşmesi uyuşmazlığını, bir çatışan talepler uyuşmazlığını ve iki alacaklı içeren bir borçlar hukuku uyuşmazlığını tarihsel çözümlerle beraber ele alır. Yazarlar, bu uyuşmazlıkları talepler problemleri olarak modeller, uyuşmazlıkları ortadan kaldıran çözümleri genelleyerek kural haline getirip bu kuralları da aksiyomlar vasıtasıyla karakterize ederler. Moulin (1985), Aristoteles'ten günümüze adil paylaşım kuralları arasında en çok irdelenmiş kural olan Orantılı Kuralı, kendi tanımladığı “iltimas sağlayan yeniden aktarım yasağı (İng. no advantageous reallocation)” ve “tutarlılık” aksiyomlarıyla karakterize eder. Yazar, sabit popülasyon altında, iddia sahipleri arasında varlık transferleri yoluyla yapılabilecek stratejik manipülasyonlardan etkilenmeyen tek paylaşım yönteminin Orantılı Kural olduğunu ispat eder.

Adil paylaşım problemlerinde, mal ile mal üzerindeki talepler arasında tek yönlü bir ilişki yoktur. Young (1987), talepler problemini Talmud'un sınırlarının dışına uyarlar. Yazar, maliyet paylaşımı ve gelir paylaşımı problemlerini adil paylaşım problemleri olarak modeller. Young, çeşitli geleneksel vergilendirme çözümlerini derleyip tahsis kuralları olarak tanımlar ve bunları hem vergilendirme ve hem talepler problemi bağlamında literatürdeki klasik kurallarla karşılaştırır. Moulin (1987), talepler problemini, fazlalık paylaşımı problemlerine uyarlar. Yazar, fazlalık paylaşımı problemleri kontekstinde eşit paylaşım ve Orantılı Kural yöntemlerini kendi tanımladığı aksiyomlar aracılığıyla karakterize eder. Ayrıca Moulin (2002), maliyet paylaşımı problemlerini oyun teorisi perspektifinden analiz eder. Literatürün

önemli bir bölümü kuralların karakterizasyonuna ilişkin çalışmalardan oluşur. Dagan (1996), Babil Talmud’undan derlediği problemleri ve çözümleri formel olarak modeller. Yazar, genellenebilir olduğunu gösterdiği çözümleri Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralını ve Talmud Kuralı olarak tanımlar ve aksiyomlar vasıtasıyla karakterize eder. De Frutos (1999), değişken popülasyon altında “iltimas sağlayan birleştirme yasağı (İng. no advantageous merging)” ve “iltimas sağlayan bölme yasağı (İng. no advantageous splitting)” aksiyomlarını kullanarak değişken popülasyon altında Orantılı Kuralı karakterize eder. Yazar, Orantılı Kuralın, popülasyonun değişken olduğu durumlarda, iddia sahiplerinin ilgili tahsis kuralı gereği aldıkları payları manipüle etmek amacıyla stratejik koalisyonlar oluşturmasını boşa çıkaran yegâne kural olduğunu gösterir. Kaminski (2000), talepler problemini hidrolik sistem olarak tasarlar. Yazar, klasik tahsis kurallarını da aynı bağlamda hidrolik sistem çözümleri olarak gösterir. Kaminski tahsis kuralının sürekli bir fonksiyon olması ve sayısal bir standarttan türetilmesi durumunda simetrik ve tutarlı olması gerektiğini kanıtlar. Farklı aksiyomlardan yararlanan Herrero ve Villar (2001), dört klasik kuralı (Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralı, Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralı, Orantılı Kural ve Vazgeçilene-ver-kalanı-böl kuralı) aksiyomatik olarak analiz eder. Yazarlar, bu aksiyomlara dayanarak yapılan karakterizasyonlar için yeni yollar sunar. Bergantiños ve Moreno-Tertero (2020) ve Ginsburgh ve Zang (2001), gelir paylaşımı problemlerini talepler problemi bağlamında uyarlayıp ele alır. Ginsburgh ve Zang, çoklu müze ziyareti problemini talep problemi olarak modelleyip literatürden klasik kuralları ve Shapley değerini kullanarak problemi çözer. Ertemel ve Kumar (2018), mal tahsisi kavramını belirsizlik ve risk koşulları altında irdeler. Ex-ante ve ex-post olarak tanımlanmış Orantılı Kurallar, risk ve belirsizlik durumlarına adapte edilmiş aksiyomlar kullanılarak karakterize edilir. Chatterjee v.d. (2023) malların bölüşüleceği miktarın yeterince düşük olduğu durumlarda, bireylerin genellikle ex-post kurallarından ziyade ex-ante kurallarını tercih ettiklerini bulmuşlardır. Bu gözlem, dağıtılabılır malın kısıtlı olduğu senaryolarda mal tahsisi ile uğraşan uygulayıcılar için değerli içgörüler sağlar.

1.2. İslam’da Dağıtım Uyuşmazlıkları Literatürü

İslam tarihinde dağıtım meselelerini ele alan eserlere bakılınca, Hârizmî (ö.847) İslam tarihinden derlediği meşhur miras uyuşmazlıklarını cebirsel işlemler kullanarak inceleyen ilk kişidir (Van der Waerden, 2013). Hârizmî, sistematik bir şekilde ele aldığı problemleri İslam miras hukuku kurallarını gözeterak çözer. Gandz’ın aktardığı üzere, yaptığı işlemlerin aritmetik değil miras cebri olduğunu ifade eder (1938). Hârizmî, miras problemlerini çözerken takip ettiği adımları şu şekilde açıklamıştır: önce ele alınan problemdeki yasal mirasçılar belirlenir, sonra problemle alakalı hukuk kuralları derlenir, ardından problemin çözümü için kullanılacak

aritmetik yöntemi belirlenir, daha sonra yasal mirasçıların payları göz önünde bulundurulur ve problem çözülür, son olarak tereke somut olarak probleme eklenir ve mirasçılara dağıtılacak somut paylar belirlenir. Hârizmî'nin çözüm adımlarını gösterdiği miras uyuşmazlıklarına, yasal miras payları toplamının terekeyi aştığı avliyye hali diye tabir edilen, Doğan ve Ertemel'in (2023) gösterdiği üzere talepler problemi olarak modellenebilen miras problemi türü de dahildir. Hârizmî'nin bu tip problemlerin çözümünde başvurduğu hukuk kuralları arasında ilk olarak Ömer bin Hattab zamanında uygulanmış, daha sonra dört Sünnî mezhep ile İbâzîyye ve Şîa'dan Zeydiyye'de yerleşik kural haline gelmiş 'Avl Doktrini' adı verilen çözüm de bulunur (Döndüren, 1991).

Osmanlı âlim ve fakihleri için temel kaynak niteliğinde sayılan ve Hanefî literatüründe önemli bir yer tutan Serahsî'nin (ö.1010-1090) Mepsût (1087) adlı eserinde adil paylaşım problemleri bağlamında tanımlanabilecek birçok ihtilafli mesele dönemin hukukçularının gerekçeli çözümleriyle beraber ele alınır (Akşit, 2008).

Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö.1197) Hidâye (1282) adlı eserinde paylaşım problemleri bağlamında uyarlanabilecek ortaklık hukuku ve eşya hukukundan birçok uyuşmazlık gerekçeli çözümleriyle beraber bulunur (Meylani, 2013). Özellikle 'ortaklar arasında paylaşma bahsi' bölümü altında aktarılan taksimata dair genel prensipler, maliyet paylaşımı problemleri⁴ bağlamında ele alınabilecek uyuşmazlıklar ve bu uyuşmazlıklara dair ünlü hukukçuların görüş ve gerekçeleri, paylaşılacak malın niteliğine göre⁵ dikkat edilmesi gereken hususlar aktarılmıştır.

Osmanlı döneminde üzerine birçok şerh, hâşiye yazılan ve tercüme edilen, Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak da takip edilen⁶, Ebû Tâhir Sirâcüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdırreşîd es-Secâvendî'nin (ö.1203) es-Sirâciyye (1260) adlı eseri İslam Miras Hukukunda en sık başvurulan kaynaklardan biridir (Cici, 2005). Yazar eserinde murisin mirasçılarının akrabalık bağlarına göre hangi payları aldığını ilgili hükümlerle beraber anlatır (Vanlıoğlu v.d., 2020). Yazar, ayrıca,

4 Maliyet paylaşımı problemi, adil paylaşım problemlerinden türlerinden biridir. Klasik talep problemine kıyasla, bu tür problemlerde paylaşılacak malın yerini bir külfet, taleplerin yerini edinilecek faydalar ve dağıtılacak ödüllerin yerini bireysel olarak katlanılacak külfet alır.

5 Malın bölünebilirliği, tükenip tükenmeyeceği, misli mal olup olmadığı gibi nitelikleri, mal paylaşılırken hangi dağıtım yönteminin benimseneceği hususunda etkilidir.

6 Bkz. Uzunçarşılı (1965).

avliyye ve reddiye hallerine⁷ uyan problemlerden, bu problemlerin çözümünde başvurulan yerleşik kurallardan ve bu kuralların gerekçelerinden de bahseder.

Osmanlı Hukukçularından Mahmud Esad Bin Emin Seydişehri'nin (ö.1918), es-Siraciyye metnini (1260) temel alarak yazdığı eserinde birçok miras meselesi ve bu meselelerin çözümüne ilişkin hesaplama bulunmaktadır. Bu meseleler arasında talepler problemi olarak tanımlanabilecek avliyye uyuşmazlıkları ve fazlalık paylaşımı problemi olarak tanımlanabilecek reddiye problemleri bulunur (Uca, 1994).

Coulson (1971), İslam hukukunda bahsi geçen meşhur meseleler ve bu meseleler için önerilen çözümlere tarihsel bağlam sağlar. Yazar, meselelerin çözümleri için İslam hukukundaki çeşitli düşünce okullarından hukuki gerekçeler sunar. Coulson, incelediği dağıtım uyuşmazlıklarında Hanefi hukukçularının avliyye durumlarında aynı zamanda 'Avl Doktrini olarak bilinen orantılı azaltma yöntemini uyguladıklarını ve reddiye durumlarında aynı zamanda Red Doktrini olarak bilinen orantılı artırma yöntemini uyguladığını belirtir. Yazarın tespitine göre, Şii hukukçuları genellikle payları ayarlamak yerine mirasçılar arasında öncelik sırası oluşturur.

Ajetunmobi (1988), İslam miras hukukundan avliyye meselelerini derlemiştir. Yazarın liste halinde sıraladığı meselelerin tamamı miras hukuku uyuşmazlıklarıdır. Yazar, avliyye durumlarına uyan meseleleri derlemiş, literatürde başka bazı yazarların da başvurduğu gibi (bkz. (Karaman, 1987)) yasal mirasçılarının hisseleri toplandığında bulunan kesirli ifadedeki pay ve paydayı dikkate alarak kategorize etmiştir. Powers (1993) ve Bowen (1998) İslami miras uyuşmazlıkları için önerilen çözümleri gerekçelendirmek için kendi deyişleriyle sosyo-tarihsel bir yaklaşım benimserler. Yazarlar, otoriteler tarafından sağlanan de facto dağıtımlara yazarlarca zemin sağladığı iddia edilen sosyal faktörleri ve dağıtımların toplum üzerindeki etkilerini analiz eder, ancak analizleri meseleler özelinde gerekçeler içermez. Ahangar (2002), Malezya aile hukukunda Avl ve Red Doktrininin uygulanabilirliğini tartışır. Cilaro (2012), Avl ve Red doktrinini tarihsel bir perspektiften incelemektedir. Yazar, hangi Şii düşünce okullarının bu ilkelere uyduğu hakkında bilgi sağlar. Yazıcı (2013), İslam tarihinden meşhur avliyye meselelerini toplar ve durumlar ve çözümler için tarihsel bilgiler sunarak önerilen çözümleri sunar. Islam (2019) genel olarak İslam miras hukukunu araştırır ve Sünni Hukuk'ta uygulanan farklı doktrinleri tartışır. Yazar, derlediği hukuki vakalarda bahsi geçen dağıtımları tarihsel bağlamda açıklar. Taqiyuddin (2021), Avl uygulamasıyla sağlanan adaleti

7 Eğer terekenin değeri miras payları toplamına eşitse, bu duruma adile denir. Terekenin değeri miras payları toplamından daha azsa, bu duruma avliyye denir. Öte yandan, terekenin değeri miras payları toplamından daha büyükse bu duruma reddiye denir.

araştırır. Yazar, avliyye durumlarına çözüm getirme prosedürünün, çoğu Hanefi hukukçu tarafından kabul edilen orantılı azaltma olduğu tespitinde bulunur. Öte yandan, yazar, mirasçılar arasında payları ayarlamak yerine bir öncelik belirlemeyi reddederek bazı dağıtımlar özelinde alternatif çözümler sunar. Arikewuyo (2023), Avl ve Red Doktrinlerini gerçekçilik ve rasyonalizm karşılaştırması perspektifinden inceler. Yazar, bu uygulamaların İslam'daki rasyonalist akımın örnekleri olarak hizmet ettiği sonucuna varır.

Özetle, adil paylaşım problemleri olarak modellenebilecek hukuki mesele ve uyuşmazlıkları, bu mesele ve uyuşmazlıklara getirilen çözümleri gerekçeleriyle beraber analiz ederek inceleyen İslam hukuku literatürü, sayıca çok sınırlıdır. Mevcut çalışmalarda bu problemlerde tahsis edilmiş adaleti ekonomik bir model vasıtasıyla değerlendiren yaklaşım eksiktir. Halihazırdaki çalışmaların bir kısmında, kuralların uygulandığı toplumların sosyal yapısı üzerine tarihsel bilgi ve analiz sağlanmakta, önerilen ve uygulanan kurallara ilişkin değerlendirmeler sosyolojik ve tarihsel kapsamda yapılmaktadır. Öte yandan, diğer çalışmalar vakaları toplamaya, dönemin çözümlerine alternatif çözümler sunmaya odaklanır. Bu çalışma, İslam hukukunda dağıtım anlaşmazlıkları içeren üç uyuşmazlığın aksiyomatik bir analizini sunar. Çalışma, İslam hukukunda yerleşik hale gelen de facto dağıtımların gerekçelerinin daha derinlemesine anlaşılmasını ve değerlendirilmesini teşvik eder. Tartışmalı uyuşmazlıkları inceleyen sınırlı sayıda çalışmalara rağmen, bu çalışma hukuki vakaların ekonomik incelemesinin önemini vurgular ve mevcut literatürü zenginleştirir.

2. Yöntem

Barnes'e (1988) göre, ekonomik problemleri bir formel modelle temsil ederken, problemleri çözümlenmek adına modele önceden belirlenmiş kuralların dahil edilmesi gerektiğinde modelde karmaşıklık artar. Bu çalışmada ele alınan, her biri bir iktisat problemi olarak değerlendirilen miras meselelerine, İslam miras hukuku alanına emredici kuralların hâkim olması nedeniyle, ilgili hükümlerden bağımsız yaklaşılamaz⁸. Çalışmada ele alınan üç meselenin de emredici hükümlerle çözülememesi olgusu, dönemin hükümdarları ve hukukçuları tarafından önerilen çözümlerin sorgulanabilirliğini artırmıştır. Bu sorgulamanın merkezinde, önerilen çözümlerin ne kadar adil olduğu sorusu bulunmaktadır⁹.

8 Hârizmî, miras hukuku meselelerine dair yaptığı çalışmaları aritmetik cebri yerine miras cebri olarak tanımlamış, miras meselelerinin ilgili hükümlerden ayrı olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir (Gandz, 1938).

9 Dönemin yöneticilerinin ve fakihlerinin avliyye ve reddiye hallerine getirdikleri çözümlere ilişkin tartışmalar için bkz. Coulson (1971).

Kızılkaya (2021), her hukuk sisteminde, baskın fikirleri temsil eden ve tümevarımsal akıl yürütme yoluyla türetilen hukuki maksimlerin bulunduğunu belirtir. Yazara göre bazı maksimler pozitif hukukun genel karakterini yansıtır ve farklı hukuk sistemlerine göre değişiklik gösterirken, diğerleri düzen ve adalet gibi hukukun temel hedeflerini sergiler. Her iki maksim türü de büyük ölçüde dini ve etik öğretiler tarafından şekillendirilir. Dolayısıyla, belli bir vaka için uygulanabilecek belirli hukuk kuralının yokluğunda verilecek hükmün ne kadar adil olduğunun bir ölçüsü olarak hükmün ilgili hukuk sisteminin genel karakteriyle bağdaşıp bağdaşmadığı sınıanabilir. Bu sınıama hukuk sisteminin genel karakteristiğini yansıtan maksimler aracılığıyla yapılabilir. Öte yandan, mikroiktisattaki adil paylaşım teorisi dağıtım adaletini dağıtım kuralını özelliklere (aksiyom) bölerek irdeler. Bu sayede, dağıtım yapılırken ne gibi prensipler benimsendiği tespit edilebilir.

Bu çalışmada, Siddiqi'nin (1992) ve Haneef'in (1997) iktisadi bir problemin İslami bakış açısıyla nasıl ele alınması gerektiğine dair önerdikleri İslam iktisadi yaklaşımı¹⁰ benimsenerek İslam hukukunda yer alan dağıtım meselelerini/uyuşmazlıklarını neoklasik iktisatın işbirlikçi oyun teorisi bağlamında ele alır. Bu yaklaşım, İslam'ın bilgi kaynaklarına kök salmış olan değerler ve normlarla uyumlu çözümler üretir. Bu bağlamda, iktisadi problem olarak modellenen meselelerde istemde bulunan iddia sahipleri faydalarını maksimize etmeye çalışan rasyonel insanlardır. Modele göre, iddia sahiplerinin talepleri ancak "haklı (yasal) talep" olması durumunda dikkate alınacaktır. Taleplerin haklılığı da Kur'an ve Sünnete göre belirlenen miras payları gereğidir. Dolayısıyla, mirasçılar faydalarını maksimize etmeye çalışan rasyonel insanlar oldukları için miras paylarını maksimize etmeye çalışacaklardır, ancak Kur'an ve Sünnet gereği bu maksimizasyon miras payları ile kısıtlanacaktır. Bu da çalışmada ele alınan meseleleri, mal üzerinde talepte bulunan iddia sahiplerinin sayısı ve malın kıymeti bölünebilir olmak üzere, $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ şeklinde¹¹ üçlü olarak ifade edilebilecek adil paylaşım problemi olarak tanımlamaya olanak sağlar. Tanımlama sonrasında artık bu üçlülere adil paylaşım kuralları uygulanarak kuralların önerdiği çözüm önerileri diğer bir deyişle yegâne x ödül vektörleri elde edilebilir.

10 Yazarlara göre İslam iktisadı, insanın ekonomik problemlerine ve bu problemlerle başa çıkma davranışlarına İslami bir perspektiften yaklaşan İslam'ın bilgi kaynaklarından türetilen değerler, normlar ve yasalarla şekillenen bir bilim dalıdır. Bu minvalde, iktisadi bir problem neoklasik iktisat modelinin insana (homoeconomicus) dair temel varsayımlarından olan insanın rasyonel oluşu ve faydayı maksimize etmeye çalışması varsayımlarını terk etmeden modele Kur'an ve Sünneti temel alan değer yargılarını ekleyerek İslami bir çerçevede ele alınabilir. Homo-economicus ve homo-islamicus tartışmaları için bkz. Yenice (2020). Ekonomik bir problemi İslam iktisadi problemi olarak ele alma hususunda farklı yaklaşımlar için bkz. Furqani (2018).

11 Hatırlamak gerekirse N mal üzerinde iddiası olan hak sahipleri sayısını, c vektörü iddialara karşılık gelen değerleri, E ise malın kıymetini ifade eder.

Adil paylaşım kurallarından Orantılı Kurala göre mal, mal üzerinde haklı talepleri olan iddia sahipleri arasında iddialarına karşılık gelen değerlerle orantılı olarak paylaşılır. İlk defa Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik adlı eserinde geçen ve Aristoteles tarafından adaletin tezahürü şeklinde nitelendirilen orantılılık prensibi, Cicero tarafından pozitif hukuk içinde bir hukuk kuralı olarak somutlaştırılmıştır. (Engle, 2021). Orantılı Kural, yüzyıllar boyunca hukukun gelişimine paralel olarak birbiriyle çelişen savların bulunduğu meseleleri çözmek için başvurulan, adeta normlar üstü evrensel bir ilke haline gelmiştir.

Orantılı (P) Kural, talepler problemi bağlamında, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir. Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralı malın, mal üzerinde haklı alacak iddiasında bulunanlara talepleri eşit büyüklükte kayba uğratarak hiçbir iddia sahibine negatif dağıtım yapılmaması koşuluyla paylaşılmasını temin eder. Kuralın vergi bağlamındaki uyarlaması “baş vergisi” ya da “kelle vergisi” olarak bilinen bir vergi türüdür (Thomson, 2003). Literatürde Aumann ve Maschler (1985) tarafından Musa bin Meymûn'un Talmud'tan bir uyuşmazlığı çözerken uyguladığı yönteme istinaden -Musa bin Meymûn'un çözümü genellemediği ve genel bir kural sağlamadığı dipnotuyla kendisine atfettikleri kuraldır. Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralı, Aumann ve Maschler (1985) tarafından “eşitlere eşit muamele”, “asgari hakların önceliği” ve “aşağı yönlü bütünlük (İng. lower composition)” aksiyomları vasıtasıyla karakterize edilir. Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralı (CEL), talepler problemi bağlamında, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir: $\lambda \in R_+$ ve $j = 1, 2, \dots, i$ olmak üzere $x_j = \max\{c_j - \lambda, 0\}$ 'tir. $\sum_{i \in N} x_i = E$ eşitliği sağlanacak şekilde λ seçilir.

Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralı malın, mal üzerinde haklı talepleri olan iddia sahiplerine hiçbir iddia sahibinin talebinden fazlasını alamaması koşuluyla eşit olarak paylaşılmasını sağlar. Kural, nispeten karşılığı az olan taleplere öncelik verir. Aumann ve Maschler (1985) ve Dagan (1996), Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralının, içinde Musa bin Meymûn'un da bulunduğu ileri gelen hukukçular tarafından genel bir dağıtım kuralı olarak kayda alındığını ifade eder. Ayrıca, Thomson (2019) kuralın Musa bin Meymûn'un paylaşım yöntemi olarak tavsiye edildiğine işaret eder. Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralı, Dagan (1996) tarafından “eşitlere eşit muamele”, “talepleri tenzilde istikrar (İng. claims truncation invariance)” ve “yukarı yönlü bütünlük (İng. upper composition)” aksiyomları aracılığıyla karakterize edilir. Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralı (CEA), talepler problemi bağlamında, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir: $\lambda \in R_+$ ve $j = 1, 2, \dots, i$ olmak üzere $x_j = \min\{c_j, \lambda\}$ 'tir. $\sum_{i \in N} x_i = E$ eşitliği sağlanacak şekilde λ seçilir.

Vazgeçilene-ver-kalanı-böl kuralının uyuşmazlığa uygulanabilmesi için ön koşul olarak mal üzerinde alacak hakkı iddiasında bulunanların sayısının ikiye eşit olması gerekir. Kurala göre her iddia sahibine, öncelikle, diğer iddia sahibinin talep etmediği mal bölümü verilir, daha sonra malın kalan kısmı iki iddia sahibi arasında eşit olarak paylaşılır. Kural, Dagan (1996) tarafından “öz-ikililik (İng. self-dual)” ve “talepleri tenzilde istikrar” aksiyomları ve yine Dagan (1996) tarafından “eşitlere eşit muamele”, “asgari hakların önceliği” ve “talepleri tenzilde istikrar” aksiyomları vasıtasıyla karakterize edilir. Vazgeçilene-ver-kalanı-böl (CG) Kuralı, talepler problemi bağlamında, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir.

Vazgeçilene-ver-kalanı-böl Kuralının bir adaptasyonu olan Rabad’ın Önerisi (ya da İbn Ezra Kuralı), mal üzerinde mülkiyet hakkı iddiasında bulunanların sayısının ikiden büyük olduğu ($|N| > 3$) durumlar için yapılabilecek olası uyarlamalardan biridir. Kural, literatürde O’Neill’in (1982) Abraham İbn Ezra’ya atfen İbn Ezra Kuralı, Aumann ve Maschler’in (1985) ve Thomson’un (2019) Abraham ibn Daud’a atfederek Rabad’ın Önerisi adıyla formel olarak tanımladıkları kuraldır. O’Neill (1982), bu kuralın benzersizliğini aksiyomatik karakterizasyona başvurmadan ispatlar. Thomson (2019), kuralı “anonimlik (İng. anonymity)”, “talepleri tenzilde istikrar” ve “yukarı yönlü bütünlük” aksiyomlarını kullanarak karakterize eder. Rabad’ın Önerisi (RP), talepler problemi kontekstinde, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir.

Talmud Kuralı, Houggaard’ın (2009) ifadesiyle Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar ve Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kurallarının homojen bir karışımıdır. Kurala göre mal, üzerinde haklı talebi bulunanlar arasında, mal ile taleplerin toplamı arasındaki büyüklük ilişkisi dikkate alınarak iki ayrı durum için Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar ve Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kurallarına göre dağıtılır. Eğer malın kıymeti, iddiaların toplamının yarısına eşit veya daha küçük ise malın tahsisi Sınırlandırılmış Eşit Kazanımlar Kuralına göre yapılır. Eğer malın kıymeti, taleplerin toplamının yarısından daha büyük ise malın tahsisi Sınırlandırılmış Eşit Kayıplar Kuralına göre yapılır. Thomson (2019), Talmud Kuralını “eşitlere eşit muamele”, “talepleri tenzilde istikrar”, “asgari hakların önceliği” ve “tutarsızlık (İng. inconsistency)” aksiyomları vasıtasıyla karakterize eder. Talmud Kuralı (T), talepler problemi kontekstinde, her $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsünü yegâne bir x ödül vektörüyle eşleştirir.

2.1. Ebû Hanîfe’nin Nizalı Kumaş Meselesi

Serahî’nin aktardığı üzere (Akşit, 2008), Talmud’ta bahsi geçen Nizalı Kumaş

Probleminin bir çeşidi Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe tarafından incelenmiştir. Bu versiyona göre, bir parça kumaş iki ayrı vasiyete konu edilmiş, vasiyetlerin geçersizliğine ilişkin herhangi bir delil elde edilememiştir. Bu vasiyetlerden biri tüm kumaşın mülkiyetine yönelik iken, diğeri ise üçte bir oranında mülkiyete işaret eder. Ebû Hanîfe, giysinın altı paydan oluştuğunu kabul ederek bu payların beşinin kumaşın tamamı vasiyet edilen kişiye, kalan bir payın ise kumaşın üçte biri vasiyet edilen kişiye verilmesi gerektiğini belirtir.

Talmud'ta bahsi geçen Nizalı Kumaş problemi ile bu versiyon arasındaki fark, iddia sahiplerinin taleplerine ilişkin gerekçelendirmelerinden kaynaklanır. Ebû Hanîfe'nin versiyonunda talepler daha hukuki temellere dayanır çünkü her iki talep de vasiyetle gerekçelendirilmektedir. Öte yandan, Talmud'taki talepler 1 ve 1/2 oranlarında iken, Ebû Hanîfe'nin meselesindeki talepler 1 ve 1/3 oranında belirlenmiştir.

Ebû Hanîfe, dağıtım yöntemini Münazaa (İng. Munazaa ve kısaca MU) olarak adlandırır. Her iki paylaşım yöntemi için ilgili kaynaklarda verilen gerekçeler göz önüne alındığında, Ebû Hanîfe'nin yönteminin (MU), Vazgeçileni-ver-kalanı-böl (CD) Kuralı ile eş olduğu görülür.

Öte yandan aynı uyumsuzluk için, Ebû Hanîfe'nin öğrencileri olan Ebû Yûsuf ve Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî tarafından 'Avl (İng. Awl dağıtım kuralı olarak gösterimi AWL) Doktrininin uygulanması önerilmiştir.

Tablo 2.
Ebû Hanîfe'nin Nizalı Kumaş Meselesi

	İstemler	MU	CD	AWL	P	CEA	CEL
1. Vasiyet Alacaklısı	1	5/6	5/6	3/4	3/4	5/6	2/3
2. Vasiyet Alacaklısı	1/3	1/6	1/6	1/4	1/4	1/6	1/3
Toplam	4/3	1	1	1	1	1	1

Tablo 2'den görüleceği üzere, Münazaa Yöntemi gereği yapılan dağıtım ile Vazgeçileni-ver-kalanı-böl kuralı gereği yapılan dağıtım eş çözümler önermektedir. Ayrıca, 'Avl Doktrini gereği yapılan dağıtım ile Orantılı Kural gereği yapılan dağıtım eş çözümler önermektedir.

2.2. Ebû Hanîfe'nin Kılıç Meselesi

Serahsî'nin aktardığı üzere (Akşit, 2008), Talmud'ta bahsi geçen Nizalı Kumaş probleminin bir başka varyasyonu Ebû Hanîfe tarafından incelenmiştir. Bu meselede, 100 dirhem değerinde bir kılıç iki vasiyetle talep edilir; bu vasiyetlerden biri tüm kılıcı içerirken, diğeri vasiyet ise kılıcın üçte birine karşılık gelir. Ebû Hanîfe'ye göre, kılıcın mülkiyetinin 6'da 5'i kendisine kılıcın tamamı vasiyet edilmiş vasiyet

alacaklısına; mülkiyetin 6’da 1’i kılıcın üçte biri kendisine vasiyet edilmiş vasiyet alacaklısına verilir.

Ebû Hanîfe’nin Nızalı Kumaş meselesinde olduğu gibi, burada uygulanan dağıtım da Ebû Hanîfe tarafından Münazaa (MU) olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 3.
Kılıç Meselesi

	İstemler	MU	CD	P	CEA	CEL
1. Vasiyet Alacaklısı	1	5/6	5/6	3/4	5/6	2/3
2. Vasiyet Alacaklısı	1/3	1/6	1/6	1/4	1/6	1/3
Toplam	4/3	1	1	1	1	1

Her iki mesele gereği dağıtılan ödüller, paylaşım yöntemlerine göre aşağıdaki gibidir:

$$MU(1, \frac{1}{3}) = (\frac{5}{6}, \frac{1}{6})$$

$$CD(1, \frac{1}{3}) = (\frac{5}{6}, \frac{1}{6})$$

$$AWL(1, \frac{1}{3}) = (\frac{3}{4}, \frac{1}{4})$$

$$P(1, \frac{1}{3}) = (\frac{3}{4}, \frac{1}{4})$$

$$CEA(1, \frac{1}{3}) = (\frac{5}{6}, \frac{1}{6})$$

$$CEL(1, \frac{1}{3}) = (\frac{2}{3}, \frac{1}{3})$$

2.3. Üç Oğul Meselesi

Serahsî’nin aktardığı üzere (Akşit, 2008), bir adam ardında 3 oğul bırakarak vefat eder. Dağıtılacak tereke 3000 dirhem olarak belirlenir ve oğullara eşit olarak dağıtılır. Paylaşımdan bir müddet sonra, merhumun kendisine 3000 dirhem borcu olduğunu iddia eden bir alacaklı ortaya çıkar. Bu iddiaya karşılık olarak borcun; en büyük oğul 3000 dirhemini, ortanca oğul 2000 dirhemini ve en küçük oğul 1000 dirhemini ikrar eder. Bu bilgiler ışığında her bir oğul alacaklıya ne kadar ödemelidir?

Problemin çözümü için Ebû Yûsuf’un (AY)¹² ve Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî’nin (MS)¹³ farklı dağıtım önerileri olmuş, fakihler önerilerini gerekçelendirmişlerdir. Tablo 4’te “Mirasçı” başlıklı sütun altında mirasçı oğullar verilmiş, “Miras Payı” başlıklı sütun altında her bir oğulun miras payı verilmiş,

12 Dağıtım kuralı olarak gösterimi için İng. Abu Yusuf’tan hareketle AY tercih edilmiştir.

13 Dağıtım kuralı olarak gösterimi için İng. Muhammad al-Shaybani’den hareketle MS tercih edilmiştir.

“İkrar” başlıklı sütun altında her bir oğulun ikrar ettiği borç kısmı belirtilmiş, “AY” başlıklı sütun altında Ebû Yûsuf’un dağıtım önerisine göre her bir oğulun ödemesi gereken borç miktarı sırasıyla belirtilmiş, “MS” başlıklı sütun altında Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî’nin dağıtım önerisine göre her bir oğulun ödemesi gereken borç miktarı sırasıyla belirtilmiştir. Örneğin, “Mirasçı” sütunu altında “Ortanca Oğul” kaydının bulunduğu satırda soldan sağa sırasıyla 1000, 2000, 2500/3 ve 1000 değerleri, bu değerlerin bulunduğu sütunların başlıkları dikkate alınarak ortanca oğula ait “Miras Payı”, “İkrar”, “AY” ve “MS” bilgilerini vermektedir. Buna göre, ortanca oğulun miras payı 1000 dirhem, ikrar ettiği borç kısmı 2000 dirhem, Ebû Yûsuf’a göre alacaklıya ödemesi gereken meblağ 2500/3 dirhem ve Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî’ye göre alacaklıya ödemesi gereken meblağ 1000 dirhemdir.

Tablo 4.*Üç Oğul Meselesi*

Mirasçı	Miras Payı	İkrar	AY	MS	CEA	CEL
En Büyük Oğul	1000	3000	1000	1000	1000	1000
Ortanca Oğul	1000	2000	2500/3	1000	1000	1000
En Küçük Oğul	1000	1000	1000/3	1000/3	1000	1000

Ebû Yûsuf’a göre alacaklıya; en büyük oğul 1000 dirhem, ortanca oğul 2500/3 dirhem ve en küçük oğul 1000/3 dirhem ödemelidir. Ebû Yûsuf dağıtım önerisini şu şekilde gerekçelendirir: öncelikle alacaklıya her bir oğul tarafından 1000/3 dirhem miktarında ödeme yapılır çünkü her bir oğul borcun 1000 dirhemlik kısmını ortak olarak ikrar ettiği için borcun bu kısmından müteselsilen sorumludur ve bu sorumluluk gereği oğul başına düşen pay 1000/3 dirhemdir. Ödeme sonrasında en küçük oğulun, ikrar ettiği borçtan kendi üstüne düşen payın tamamını ödediği için borcu sona erer. Bunun üzerine, borcun itfa edilmemiş kısmı 2000 dirhemden sorumlu olanlar ortanca oğul ve en büyük oğuldur. Kalan borcun 1000 dirhemlik kısmı için bu iki oğul müteselsilen sorumludur, bunun gereği olarak bu iki oğul tarafından alacaklıya 1000/2 dirhem miktarında ödeme yapılır. Bu ödemeyle beraber ikrar ettiği 2000 dirhemden kendi üstüne düşen payları ödediği için, ortanca oğulun borcu sona erer. Geriye kalan, borcun itfa edilmemiş 1000 dirhemlik kısmı sadece en büyük oğul tarafından ikrar edilmiştir. Bu sebeple en büyük oğul borcun bu kısmını tek başına üstlenmelidir. Toplamda, alacaklıya; en küçük oğul 1000/3 dirhem, ortanca oğul $1000/3 + 1000/2 = 2500/3$ dirhem, en büyük oğul $1000/3 + 1000/2 + 1000 = 5500/3$ dirhem ödemelidir. En büyük oğulun ödemesi gereken miktar (5500/3) miras payından (1000) büyük olarak hesaplanmasına rağmen mirasa ilişkin alacak mirasla sınırlı bırakılarak en büyük oğulun ödemesi gereken miktar 1000 dirhem olarak belirlenmiştir.

Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî’ye göre alacaklıya; en büyük oğul 1000 dirhem, ortanca oğul 1000 dirhem ve en küçük oğul 1000/3 dirhem ödemelidir.

Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî dağıtım önerisini şu şekilde gerekçelendirir. Öncelikle, borcun tamamını ikrar ettiği için en büyük oğula başvurulmalıdır. En büyük oğul alacaklıya olan borcun tamamını ikrar ederek bir nevi miras payının bulunmadığını kabul ettiği için payının tamamı (1000 dirhem) alacaklıya verilir. İkinci olarak ortanca oğula başvurulur. Ortanca oğul borcun 2000 dirhemlik kısmını ikrar etmiştir. Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî'ye göre ikrar olunan bu 2000 dirhemden 1000 dirhemi büyük oğuldan alındığı için ortanca oğul kalan 1000 dirhemi ödemelidir. Son olarak en küçük oğula başvurulur. Küçük oğulun ikrar ettiği 1000 dirhemden kendi payına düşen $1000/3$ dirhem kendisinden alınır.

Uyuşmazlık kaynağı bu problemi talepler, fazlalık paylaşımı veya maliyet paylaşımı problemi olarak tasarlayabilmek için problemin özelliklerinin ilgili problemleri karakterize eden özelliklerle bağdaşması gerekir. Ele alınan problemde üç mirasçı arasında bölüştürülmüş mal (3000 dirhem) üzerinde tek bir iddia vardır. Bu iddia sahibine karşı, malın eşit parçalarını elinde bulunduranların birbirinden farklı karşı iddiaları vardır. Dolayısıyla bu problem klasik bir talepler ya da fazlalık paylaşımı problemi olarak tanımlanamaz. Maliyet paylaşım problemlerinde ise maliyetine ortak olarak katılan bir külfet karşılığında külfete katılanların yararlanacakları bir menfaat de bulunur. Ele alınan problemin muhtemel uyarlamasında; alacaklıya ödenecek borç, maliyetine beraber katılan külfet ve borçtan kurtulmanın getirdiği huzur, menfaat olarak tanımlanabilir. Problem uyarlanırken borçtan kurtulmanın her bir mirasçıya getireceği huzur, menfaat olarak tanımlansa dahi bu menfaatlerin maddi kıymetleri hesaplanamaz, bu faydalar birbiriyle toplanamaz, tekil menfaatlerin toplamı katılan maliyetle kıyas edilemez. Dolayısıyla, problem klasik bir maliyet paylaşım problemi olarak da tanımlanamaz. Problem talepler problemi bağlamına, sağlanması gereken önkoşullar göz ardı edilerek uyarlanıp formel olarak yeni bir problem türü olarak tanımlanacak olursa, öncelikle, probleme konu uyuşmazlıkta tereke (E), birden fazla mirasçıya ($|N| \geq 2$) eş miras paylarıyla orantılı bir şekilde bölüştürülür (E/n). Mirasçılar, miras paylarını aldıktan sonra bir alacaklı ortaya çıkar ve terekenin tamamı (E) üzerinde hak iddia eder. Bu iddiaya konu olan borç (E), mirasçılar tarafından farklı miktarlarda ($E = c_1 \geq c_2 \geq \dots \geq c_n$) ikrar edilir.

Uyarlanmış talepler problemi bağlamında yapılacak tanımlamaya göre problem, formel olarak $(N, c, E) \in \mathbb{N} \times \mathbb{R}_+^n \times \mathbb{R}_+$ üçlüsü ile ifade edilebilir. Ele alınan meselede $|N| = 3$ yasal mirasçıların sayısını temsil eder; c , ikrarlar vektörünü temsil eder ve E , terekenin maddi kıymetini temsil eder. Uyuşmazlığa göre tereke (E), eş miras payı bulunan yasal mirasçılar arasında eşit olarak paylaşılır ($E/3$). Bir alacaklının terekenin tamamı üzerinde mülkiyet iddiası karşısında, mirasçılar borcu farklı şekillerde ikrar ederler. Problem kolayca genelleştirilebilse de gösterimin basit olması adına $E = c_1$ ifadesi ile en büyük miktarda ikrarda bulunan mirasçının ikrarı

terekeye eşitlenir. Klasik bir adil paylaşım kuralı olan İbn Ezra'nın (*IE*) yöntemini ve Ebû Yûsuf'un çözüm önerisini uygulamak için, ikrarlar en büyükten en küçüğe doğru sıralanır: $E = c_1 \geq c_2 \geq c_3$. Eğer Ebû Yûsuf'un (*AY*) çözüm önerisi genelleştirilir ve tüm olası $|N| = 3$ durumları için uygulanırsa, yasal mirasçılar alacaklıya sırasıyla $AY_3 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3}\}$, $AY_2 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3} + \frac{c_2 - c_3}{2}\}$ ve $AY_1 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3} + \frac{c_2 - c_3}{2} + c_1 - c_2\}$ ödemelidirler. Bu formüllerin elde edilmesinde Ebû Yûsuf'un dağıtımı için sunduğu gerekçelendirme dikkate alınmıştır.

İbn Ezra'nın (*IE*) yöntemi, Ebû Yûsuf'un (*AY*) uyguladığı yönteme oldukça benzerdir. İki yöntemin gerekçeleri kıyaslandığında aralarındaki tek farkın, Ebû Yûsuf'un dağıtım öncesi bir kısıt tanımlayarak yasal mirasçılarının miras paylarından fazlası için sorumlu olmayacağını temin etmesidir. Eğer bu kısıt İbn Ezra'nın (*IE*) yöntemine eklenirse Sınırlandırılmış İbn Ezra (*CIE*) yöntemi elde edilebilir. Sınırlandırılmış İbn Ezra'ya (*CIE*) göre ödemeler sırasıyla $CIE_3 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3}\}$, $CIE_2 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3} + \frac{c_2 - c_3}{2}\}$ ve $CIE_1 = \min\{\frac{E}{3}, \frac{c_3}{3} + \frac{c_2 - c_3}{2} + c_1 - c_2\}$ şeklinde olmalıdır. Sonuç olarak, ilgili gerekçelendirmeleri gereği Ebû Yûsuf'un (*AY*) yöntemi $|N| = 3$ için Sınırlandırılmış İbn Ezra (*CIE*) ile özdeştir. Bu sonuca göre, Ebû Yûsuf'un İbn Ezra'dan yaklaşık üç yüzyıl kadar önce dönemde yaşadığı düşünülünce literatürde İbn Ezra'ya atfedilen ve Yahudi dağıtım yöntemi olarak bahsi geçen kuralın İslami kökenli olabileceği açıktır.

3. Tartışma

Bu çalışmada, İslam tarihinden ele alınan üç meselede, uyuşmazlıkların çözümü için dönemin otoritelerinin sunduğu bazı çözüm önerilerinin ilgili mikroiktisat literatüründe yer alan klasik dağıtım kurallarıyla, gerekçeleri gereği (matematiksel aksiyomlar) özdeş olabilecekleri ortaya konmuştur. Aksiyomatik yaklaşım gereği, klasik dağıtım kurallarını karakterize eden aksiyomların İslami normlara ve değerlere uyumlulukları ortaya konduğu takdirde klasik kuralları karakterize eden aksiyomlar İslami çerçevede tekrar ele alınarak ilgili İslami dağıtımlar da karakterize edilebilir. Orantılı Kural literatürde ifade edildiği üzere farklı aksiyom kümeleri vasıtasıyla karakterize edilebilir. Bu aksiyom kümelerinden bir tanesi öz-ikililik (İng. self-duality) ve yukarı yönlü bütünlük (İng. composition up) aksiyomlarını içerir. Bu iki aksiyom vasıtasıyla Orantılı Kural karakterize edilebildiği gibi 'Avl Doktrini de karakterize edilebilecektir.

Öz-ikililik aksiyomu, adil paylaşım literatürüne göre Talmud'dan türetilen bir özelliktir. Aksiyom, bir dağıtım kuralının kazançlarla zararları simetrik bir şekilde ele almasını temin eder. Aksiyomun İslam hukukunda farklı şekillerde tezahürü bulunur. Bunlardan bir tanesi, Hanefi hukukunu temel alan Mecelle'de (m. 88) "Nimet külfete

ve külfet nimete göredir.” şeklinde yer alan bir kaidedir. Hocaeminefendizade, bu maddenin kazançlar ve kayıpların simetrik muamelesiyle olan ilgisine ışık tutar. Khadduri (1953) ise Romalıların “Qui sentit commodum, sentire debet et onus et contra”¹⁴ (Lowell, 1895) prensibine referans vererek kaideyi kusursuz sorumluluk bağlamında ele alır.

Yukarı yönlü bütünlük aksiyomu, malın kıymetinin olduğundan düşük tahmin edildiği durumları dikkate alır. Bu aksiyomu sağlayan bir dağıtım kuralına göre, malın değeri yanlış tahmin edilerek yapılan dağıtımı (birinci dağıtım), malın gerçek değeri öğrenildikten sonra düzeltmek adına yapılacak ikinci dağıtım neticesinde iddia sahiplerine dağıtılmış meblağların; ilgili dağıtım kuralına göre malın değeri başlangıçta doğru tahmin edilseydi iddia sahiplerine kural gereği dağıtılacak meblağlar ile eşit olması beklenir. Bu aksiyomun İslam hukukundaki izdüşümü el-Hidâye’de Ortaklar Arasında Paylaşma Bahsi Babında ve Taksimde Hata ve İstihkak Davası Bahsinde ele alınan hukuki uyuşmazlıklarının çözümünde kaide olarak yer almaktadır.

Vazgeçilene-ver-kalanı-böl kuralını ve İbn Ezra kuralını (ya da Rabad’ın Önerisi) karakterize eden aksiyom kümelerini oluşturan aksiyomların İslami norm ve değerlere uyumluluğu aşağıda tartışılmıştır.

Anonimlik aksiyomu: Bir adil paylaşım probleminde mal üzerinde talebi bulunanların kimliklerinin mal dağıtımını etkilememesi gerektiğini temin eder. Bu aksiyom, İslam hukuku uyuşmazlıklarıyla uyumludur ve İslam’daki adalet ilkesini yansıtır. İslam, bireylerin sosyal statü, kimlik veya niteliklerine bakılmaksızın adil ve tarafsız bir şekilde muamele görmesinin önemini vurgular. Tüm bireylerin mallara, eşit haklara ve fırsatlara sahip olması, hak ettikleri haklara sahip olması ve adil bir şekilde muamele görmesi gerektiği ilkesini savunur. Bu eşitlikçi ilke, Kur’an’da şu şekilde vurgulanmıştır: “Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Kur’an 4:135). Bu ayet, Kuran’ın adalet ve eşitlik konusundaki ısrarını açıkça gösterir ve adaletin, bir bireyin kişisel bağları, serveti veya statüsüne bakılmaksızın hükmetmesi gerektiğini belirtir. Eşit miras paylarına sahip üç yasal varis $|N| = 3$ olan ve bu eşit paylara dayanarak tereke (E) arasında bölünmüş olan uyarlanmış talepler problemi bağlamında, bir dağıtım kuralı S bu aksiyomu ancak her $i, j \in N$ için $E_i = E_j$ olmak üzere $S_i(N, c, E) = S_j(N, c, E)$ eşitliği

14 Nimetten faydalanan külfete de katlanmalıdır ve bunun tam tersi de geçerlidir.

varsa sağlar. Aksiyoma göre, kişisel kimliklerinden bağımsız olarak, iki varisin terekeden yasal miras payları gereği tutarları almaları gerekir.

Talepleri tenzilde istikrar: Bir varisin terekenin değerinden daha büyük bir ikrar yapmaya zorlanmaması gerektiğini belirten bir aksiyomdur. Aksiyom gereği, mirasçının alacağa ilişkin yaptığı ikrar terekenin değerini aşarsa, fazlalık, ikrar terekenin değerine eşit olacak şekilde kesilir. Bu aksiyomun nemi, İşlam hukuku uyuşmazlıklarına kadar uzanır, çünkü bu ilke, “Bir mirasçının merhuma karşı borç kabul etme geçerliliği, sahip oldukları tereke değeri ile sınırlıdır.” (Akşit, 2008) şeklinde Serahsı’nin ifade ettiği ilke ile yakından uyumludur. Saiti ve Abdullah (2016) tarafından aktarılan bir başka İşlam hukuku prensibinde “Ağır bir zarar, daha hafif bir zararla ortadan kaldırılır.” ifadesidir. Bu, ilkeler aksiyomun İşlam hukuku uyuşmazlıklarında uygulanabilirliğini gösterir. Bir dağıtım kuralı S bu aksiyomu ancak her $i \in N$ için c_i yerine $\min \{S_i, \frac{E}{n}\}$ değerini girdi alması suretiyle sağlayacaktır.

Nüve-geçişine duyarlılık (İng. core-transition responsiveness): Bu aksiyom, bir mirasçının ikrarının terekeden az veya eşit olduğu durumlarda, mevcut terekede bir sebepten dolayı artış olduğunda bile, bu varisin ödemesi gereken miktarın değişmemesini sağlar. Aksiyom ilk defa Alcalde v.d. (2008) tarafından ortaya atılmıştır. Aksiyomun İşlam ile uyumluluğu Kur’an ve Sünnet’ten gelen “Bir şeyin olduğu gibi kalması normdur” (Kamali, 2015) ve “Bir şeyin alınması yasaksa, onun verilmesi de yasaktır” (Saiti ve Abdullah, 2016) prensipleriyle anlaşılabilir. Bu ilkelerin geniş bir konu yelpazesine uygulanabilirliği, Musa (2014) tarafından “Bunlar, tüm ekoller tarafından kabul edilen ve hemen hemen tüm fıkhı alanlarına uygulanabilen beş ana kavaidi içerir” ifadesiyle belirtilmiştir. Bir dağıtım kuralı S bu aksiyomu ancak $\max\{c_i\} \geq E' \geq E$ koşulu gerçekleştiği takdirde, her $i, j \in N$ için $c_j \leq E$ olmak üzere $S_j(N, c, E) = S_j(N, c, E')$ eşitliği olduğu takdirde sağlar.

Eşitlere eşit muamele: Aksiyom gereği, benzer özelliklere sahip bireylerin eşit şekilde muamele görmesi gerektiği hususudur. Ancak, bireyler modelde hesaba katılmayan boyutlarda farklılaşırsa, eşitsiz muamele gereği ortaya çıkabilir. Aksiyom gereği her $(c, E) \in C^N$ olmak üzere, her $\{i, j\} \subseteq N$ için, eğer $c_i = c_j$ ise $S_i(c, E) = S_j(c, E)$ eşitliği sağlanmalıdır. Bu aksiyomun İşlam ile ilişkisine gelirse, İşlam’ın adalet ve eşitlik ilkeleri ile uyuştuğunu görebiliriz. İşlam, insanların dini, ırki, cinsiyeti, milliyeti veya sosyal statüsü ne olursa olsun eşit olduğunu ve aynı haklara sahip olduğunu ğretir (Hasan, 1988). Bu bakımdan, eşitlere eşit muamele aksiyomu, İşlam’ın temel prensipleriyle uyumludur.

Aşari hakların nceliği: Bu aksiyomu sağlayan bir kurala göre ödül vektörü doğrudan ya da iki aşamalı olarak hesaplanabilir. Aksiyomu sağlayan kural gereği,

ilk adımda, talep edenlere asgari hakları dağıtılır. İkinci adımda, kural gereği dağıtım, dağıtılmamış meblağ ve taleplerden asgari haklar çıkarılarak taleplerin revize edilmesi üzerinden hesaplanarak dağıtılır. Aksiyom gereği Her $(c, E) \in C^N$ olmak üzere, $S(c, E) = m(c, E) + S(c - m(c, E), E - \sum_{i \in N} m_i(c, E))$ eşitliği sağlanmalıdır. Asgari hakların önceliği ilkesi, İslam'ın adalet ve eşitlik prensipleriyle tutarlılık gösterir. İslam, sosyal adalet ve paylaşımı savunur ve her bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktarda kaynağa sahip olmasını ister.

Sınırlı sorumluluk kısıtı: Bu kısıt gereği, bir tarafın borç ya da yükümlülüğünün adil payından fazlasını ödemesi önlenir. Kısıt, İslam'ın norm ve değerleri ile uyumludur. Şöyle ki; Kahf (2019) tarafından belirtildiği gibi “Zarar olmamalı ve zararlar değiş-tokuş edilmemelidir.” Ayrıca, Saiti ve Abdullah (2016) “Hukukta izin verilen bir şey, yükümlülüğe sebep olamaz” derken, bu prensibi daha da güçlendiren Kızılkaya (2021) “Temel prensip, yükümlülükten özgürlüktür” ifadesini kullanır. Bu kısıt gereği bir dağıtım yapılacaksa dağıtım $X_i = \min \{S_i, \frac{E}{n}\}$ eşitliği sağlanacak şekilde yapılmalıdır.

Görüldüğü üzere, Orantılı Kuralı karakterize eden öz-ikililik ve yukarı yönlü bütünlük aksiyomları ile Vazgeçilene-ver-kalanı-böl kuralını ve İbn Ezra Kuralını (ya da Rabad'ın Önerisi) karakterize eden aksiyom kümelerini oluşturan aksiyomlar İslam'ın adalet ve eşitlik prensipleri ile uyumludur. Dolayısıyla, ‘Avl Doktrininin tatbikinde sunulan gerekçelendirme¹⁵ aksiyomatik yaklaşım gereği öz-ikililik ve yukarı yönlü bütünlük özelliklerine indirgenebilir. Ebû Hanîfe'nin uygulanmasını önerdiği Münazaa Yöntemi (MU) asgari hakların önceliği ile öz-ikililik aksiyomları ile karakterize edilebilir. Öte yandan, Ebû Yûsuf'un dağıtım için sunduğu gerekçelendirme¹⁶ aksiyomatik yaklaşım gereği anonimlik, talepleri tenzilde istikrar, nüve-geçişine duyarlılık ve eşitlere eşit muamele özelliklerine indirgenebilir.

15 Coulson'a (1971) göre ‘Avl doktrini, miras paylarının toplamının 1'den fazla olduğu durumlarda uygulanır. Doktrine göre Kur'an'daki paylar orantılı olarak azaltılır.

16 “Ebû Yusuf”un delili ise şudur: Bu meselede göz önüne alınacak şey ikrar edenlerin zanları değil, ikrar edilen malın miktarıdır. Çünkü alacaklının alacağı şey maldır. Bin dirhemi tüm mirasçılardan alır. Bu bin dirhem küçük kardeşin ikrar ettiği ve kardeşlerin tümünün de borçlu olduğu konusunda anlaşığı miktardır. Bu nedenle alacaklı üç kardeşten önce bu bin dirhemi almakla işe başlar. Her bir kardeşten bunun üçte birini alır. Bunun sonunda küçük oğulda bir alacağı kalmaz. Daha sonra ortanca oğula gelir. Ortanca oğul “Ben senin bundan başka bin dirhem daha alacağın olduğunu ikrar ettim. Bu konuda beni büyük kardeşim de doğruladı. Bu nedenle bu borç aramızda eşittir. Bunun yarısı benim, yarısı da büyük kardeşimin elindedir. Diğer yarısını o sana teslim edecektir.” diyerek elindeki bin dirhemini yarısını verir. Alacaklı ondan bir defa bin dirhemini üçte birini bir defa da yarısını almıştır. Bunun toplamı altıda beş yapar. Alacaklı daha sonra büyük oğula gelerek ona, “Sen borcun bütün terekeyi kapladığını, geriye sana miras olarak bir şey kalmadığını ikrar ettin.” der. Onun ikrarının hükmüne dayanarak elindekinin tümünü alır.” (Akşit, 2008).

Dolayısıyla, bahsi geçen aksiyomların, ilgili otoritelerin uyguladığı ‘Avl Doktrinini (AWL) ve Ebû Yûsuf’un (AY) uyguladığı dağıtım yöntemini karakterize etmek için kullanılabileceği açıktır.

İslami dağıtımların adil paylaşım literatüründeki bazı kurallarla aksiyomatik olarak örtüşmesi, karşılaştırmalı hukuk çalışmaları için değerlidir. Örneğin, “Vazgeçileni-ver-kalanı-böl” kuralı Yahudilikle uyumlu bir kural olarak nitelendirilirken, “Orantılı Kural” Yahudilikle uyumlu olmayan bir kural olarak adlandırılır (Rabinovitch, 1973). Her iki kuralın da İslami dağıtım kuralı olarak eşdeğerleri bulunduğu için, bu tespitin, Yahudi ve İslam hukuku kıyaslamaları için yeni bir argüman oluşturabileceği ortadadır. Bahsi geçen karakterizasyonlarda ele alınan aksiyomların İslami bağlama adapte edilebilirliği, İslam otoriteleri tarafından uygulanagelen de facto dağıtım yöntemleri için matematiksel bir temel oluşturur; bu da modern ekonomik paylaşım ile İslami paylaşım arasındaki boşluğu kapatır. Gelecekte yapılacak çalışmalarla, adil paylaşım literatüründe yer alan tüm aksiyomların İslami değerler ve normlarla uyumluluğu belirlenebilir ve belki de İslami dağıtımlardan türetilen yeni aksiyomlar adil paylaşım literatürüne özgün bir katkı olarak eklenebilir. Bu çalışma, tarihsel olarak kaydedilmiş tüm İslami dağıtım yöntemlerinin genellenip kural haline getirilerek mikro iktisadın adil paylaşım alanına dahil edilmesi için bir örnek oluşturur.

4. Sonuç

Bu makalede, İslam hukuku tarihinden seçilmiş meseleler incelenip problemler mikroiktisattaki adil paylaşım problemi bağlamında tanımlanmıştır. Çalışmada, ilgili mikroiktisat literatüründe Vazgeçileni-ver-kalanı-böl kuralı ya da Nızalı Kumaş kuralı adıyla yerleşik hale gelmiş, orijin olarak Talmud’a referans gösterilen dağıtım kuralının ilk defa İslami temellerinin varlığı gösterilmiştir. Çalışmada, aksiyomatik karakterizasyon yönteminden faydalanılarak Ebû Hanîfe’nin Nızalı Kumaş Meselesi ve Ebû Hanîfe’nin Kılıç Meselesi olarak adlandırdığımız miras hukuku uyuşmazlıklarının çözümünde Ebû Hanîfe tarafından tatbik edilen Münazaa Yönteminin, İslami norm ve değerlere uygun olduğu belirlenen asgari hakların önceliği ile öz-ikililik aksiyomları ile karakterize edilebileceği gösterilmiştir. Bu karakterizasyon gereği Münazaa Yönteminin Vazgeçileni-ver-kalanı-böl kuralı ile özdeş oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, Ebû Yûsuf ve Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî tarafından uygulanması önerilen ‘Avl (AWL) Doktrininin Orantılı Kural ile özdeş olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, Üç Oğul Meselesi adını verdiğimiz uyuşmazlık yeni bir tür adil paylaşım problemi olarak (uyarlanmış talepler problemi) adil paylaşım literatürüne kazandırılmıştır. Uyuşmazlık için Ebû Yûsuf’un uygulanmasını önerdiği dağıtım yöntemi aksiyomatik olarak incelenmiş

ve genellenebilir bir dağıtım kuralı olarak tanımlanmıştır. Yeni tanımlanan bu kuralın Sınırlandırılmış İbn Ezra Kuralı ile özdeş olduğu aksiyomatik olarak ortaya konmuştur. Bu tespit gereği, adil paylaşım literatüründe İbn Ezra Kuralı olarak yer etmiş dağıtım yönteminin İbn Ezra'dan yaklaşık üç yüzyıl öncesine dayanan İslami temelleri olabileceği hususu ortaya konmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ajetunmobi, M. A. (1988). "Collection and Review of Cases of Al-'awl (Pro-Rata Reduction) in Shari'ah Law of Succession." *Islamic Studies*, 27, 209-219. <https://www.jstor.org/stable/20839895>.
- Alcalde, J., Marco, M.d.C. and Silva, J.A. (2008). The minimal overlap rule revisited, *Social Choice and Welfare*, 109–128, <https://www.jstor.org/stable/41107912>.
- Al-Khuwarizmi, (1938). *The Algebra of Inheritance*, çev. S. Gandz, Chicago: The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society, s. 328.
- Ahangar, M.A.H. (2002). *Islamic Law of Inheritance: Some Misconceptions in Mimi Kamariah Majid's Family Law in Malaysia*, IIUM Law Journal.
- Arikewuyo, N.A. (2023). Literalism Versus Rationalism In The House of Islam: A Case Study of Islamic Law of Succession, *International Journal of Fiqh and Usul al-Fiqh Studies*, 7(1), 57–67, <https://journals.iium.edu.my/al-fiqh/index.php/al-fiqh/article/view/286>.
- Aumann, R. J. & Maschler, M. (1985). Game theoretic analysis of a bankruptcy problem from the Talmud. *Journal of Economic Theory*, 36, 195-213. [https://doi.org/10.1016/0165-4896\(82\)90029-4](https://doi.org/10.1016/0165-4896(82)90029-4).
- Barnes, T.J. (1988). Rationality and relativism in economic geography: an interpretive review of the homo economicus assumption. *Progress in Human Geography*, 12(4), 473–496. <https://doi.org/10.1177/03091325880120040>.
- Bergantiños, G., & Moreno-Ternero, J. D. (2020). Sharing the revenues from broadcasting sport events. *Management Science*, 66, 2417-2431. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2019.3313>.
- Bowen, J. (1998). "You May Not Give It Away": How Social Norms Shape Islamic Law in Contemporary Indonesian Jurisprudence, *Islamic Law and Society*, 5(3), 382–408, <https://www.jstor.org/stable/3399265>.
- Chatterjee, S., Ertemel, S. & Kumar, R. (2023). Rationing rules for risky claims. *Journal of Mathematical Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.jmateco.2023.102868>.
- Cici, R. (2005). "Osmanlı klâsik dönemi fıkıh kitapları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5, 215-248. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/652332>.
- Cilardo, A. (2012). *The Early History of Ismaili Jurisprudence: Law Under the Fatimids*, Bloomsbury

- Publishing, New York, NY.
- Coulson, N. J. (1971). *Succession in the Muslim family*. Cambridge University Press.
- Dagan, N. (1996). New characterizations of old bankruptcy rules. *Social Choice and Welfare*, 13, 51–59. <http://www.jstor.org/stable/41106151>.
- De Frutos, M. A. (1999). Coalitional manipulations in a bankruptcy problem. *Review of Economic Design*, 4, 255–272. <https://doi.org/10.1007/s100580050037>.
- Doğan, B., & Ertemel, S. (2023). Miras hukuku sistemlerinde bir iflas problemi uyarlaması: İslam miras hukuku örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (55), 415-428. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1117221>.
- Döndüren, H. (1991). “Avl”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IV, 117-118.
- El-Mergīnānī, B. (2013). *El-Hidāye*, çev. A. Meylani. Kahraman Yayınları.
- Engle, E. (2021). The history of the general principle of proportionality: An overview. *Dartmouth LJ*, 10, 1–11. <https://ssrn.com/abstract=1431179>.
- Ertemel, S., & Kumar, R. (2018). Proportional rules for state contingent claims. *International Journal of Game Theory*, 47, 229-246. <https://doi.org/10.1007/s00182-017-0585-7>.
- Furqani, H. (2018). Defining Islamic Economics: Scholars’ Approach, Clarifying The Nature, Scope and Subject-Matter of The Discipline, *Turkish Journal of Islamic Economics*, 69–93, <https://doi.org/10.26414/m025>.
- Gandz, S. (1938). The Algebra of Inheritance: A Rehabilitation of Al-Khuwarizmi, *Osiris*, 5, 319–391, <http://www.jstor.org/stable/301569>.
- Ginsburgh, V. and Zang, I. (2001). Sharing The Income of a Museum Pass Program, *Museum Management and Curatorship*, 19(4), 371–383, <https://doi.org/10.1080/09647770100501904>.
- Haneef, M. (1997). Islam, The Islamic Worldview, and Islamic Economics. *IIUM Journal of Economics and Management*, 5(1), 39–66. <https://journals.iium.edu.my/enmjjournal/index.php/enmj/article/view/30>.
- Hasan, Zubair (1988): Distributional equity in Islam. Published in: Munawar Iqbal (Ed.): *Distributive justice and need fulfillment in an Islamic Economy* (1988): pp. 35-62.
- Herrero, ve Villar, A. (2001). The three musketeers: four classical solutions to bankruptcy problems. *Mathematical Social Sciences*, 42,307-328. [https://doi.org/10.1016/S0165-4896\(01\)00075-0](https://doi.org/10.1016/S0165-4896(01)00075-0)
- Hocaeminefendizade, A.H. (2020). *Dürerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, Cilt 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Hougaard, J. L. (2009). *An introduction to allocation rules*. Springer Science & Business Media.
- Islam, S. (2019). Development of Muslim Law of Succession, *International Journal of Management, Technology, and Social Sciences (IJMTS)*, 4(1), <http://doi.org/10.5281/zenodo.3238308>.
- Kamali, M.H. (2015). *Qawa ‘id al-fiqh: The legal maxims of Islamic law*, Routledge, New York, NY.
- Kaminski, M. M. (2000). “Hydraulic” rationing. *Mathematical Social Sciences*, 40, 131–155. [https://doi.org/10.1016/S0165-4896\(99\)00045-1](https://doi.org/10.1016/S0165-4896(99)00045-1).
- Karaman, H. (1987). *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları ve Seydişehir, İslam Miras Hukuku, s. 32.
- Khadduri, M. (1953-1954). Nature and sources of Islamic law, *George Washington Law Review*, 21(1), 3–23, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gwlr22&div=10&id=&page=>.
- Kızılkaya, N. (2021). *Legal Maxims in Islamic Law: Concept, History and Application*. Brill -

- Nijhoff, Leiden.
- Littlechild, S. C., & Owen, G. (1973). A Simple Expression for the Shapely Value in a Special Case. *Management Science*, 20(3), 370–372. <http://www.jstor.org/stable/2629727>
- Lowell, E. (1895). General Average: “Qui Sentit Commodum Sentire Debet et Onus”, *Harvard Law Review*, 185–197, <https://doi.org/10.2307/1321668>.
- Moulin, H. (1985). Egalitarianism and utilitarianism in quasi-linear bargaining. *Econometrica*, 53, 49–67. <https://doi.org/10.2307/1911723>.
- Moulin, H. (1987). Equal or proportional division of a surplus, and other methods. *International Journal of Game Theory*, 16, 161–186. <https://doi.org/10.1007/BF01756289>.
- Moulin, H. (2002). Axiomatic cost and surplus sharing. K. Arrow, A. K. Sen ve K. Suzumura (Eds.), *Handbook of Social Choice and Welfare Volumes 1*, (Amsterdam: North Holland), s. 300.
- Musa, K. (2014). Legal Maxims as a Genre of Islamic Law: Origins, Development and Significance of Al-Qawaid al-Fiqhiyya, *Islamic Law and Society*, 21(4), 325–365, <https://doi.org/10.1163/15685195-00214p01>.
- O’Neill, B. (1982). A problem of rights arbitration from the Talmud. *Mathematical Social Sciences*, 2, 345–371.
- Kahf, M. (2019). *Methodology of Islamic Economics*, Routledge, London.
- Pathak, P. A., Sönmez, T., Ünver, M. U., & Yenmez, M. B. (2021, July). Fair allocation of vaccines, ventilators and antiviral treatments: leaving no ethical value behind in health care rationing. *Health Economics*. <https://doi.org/10.1002/hec.4265>.
- Powers, D.S. (1993). The Islamic Inheritance System: A Socio-Historical Approach, *Arab Law Quarterly*, 8(1), 13–29, <https://www.jstor.org/stable/3381490>.
- Rabinovitch, N. (1973). *Probability and Statistical Inference in Ancient and Medieval Jewish Literature*, University of Toronto Press, Toronto.
- Saiti, B. and Abdullah, A. (2016). The Legal Maxims of Islamic Law (Excluding Five Leading Legal Maxims) and Their Applications in Islamic Finance, *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 139–151, <https://ssrn.com/abstract=3062121>.
- Serahsi, Mebsut, Cilt XXIIIX, editör: Mustafa Cevat Akşit, İstanbul, Gümüşev Yayınılık, 2008.
- Shapley, L.S. (1953). A value for n-person games, *Contributions to the Theory of Games*, 2, 307–317, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2021/P295.pdf>.
- Siddiqi, M. N. (1992). Some notes on teaching economics in an Islamic framework. In S. Tahir, A. Ghazali, and S. O. S. Agil (Eds.), *Readings in microeconomics: An Islamic perspective* (pp. 1–30). Malaysia: Longman Malaysia Sdn. Bhd.
- Seydişehri, M. E. B. (1994). *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, çev. İ. H. Uca. İstanbul: Esra Yayınları.
- Taqiyuddin, H. (2021). The Justice Dimensions in the Provision of Al-Awl on Islamic Inheritance Law, *Journal for Integrative Islamic Studies*, 7(2), 135–146, <https://ijmmu.com/index.php/ijmmu/article/view/338>.
- Thomson, W. (2003). Axiomatic and game-theoretic analysis of bankruptcy and taxation problems: an update. *Mathematical Social Sciences*, 45, 249–297. [https://doi.org/10.1016/S0165-4896\(03\)00012-2](https://doi.org/10.1016/S0165-4896(03)00012-2)
- Thomson, W. (2019). *How to divide when there isn’t enough: from Aristotle, the Talmud, and Maimonides to the axiomatics of resource allocation*. Cambridge University Press.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakki: *Osmanlı Devleti’nin ilmiye teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

1965.

van der Waerden, B.L. (2013). *A History of Algebra: From al-Khwarizmi to Emmy Noether*, Springer Science & Business Media, New York, NY.

Vanlıoğlu, Hüsameddin, Fatih Kalender, Abdullah Hiçdönmez, Emin Ali Yüksel, Siraciyye Tercümesi Feraiz İslam Miras Hukuku (Geniş İzahlı ve Şemalı), İsmailağa Yayınları, İstanbul, 2020.

Yazıcı, A. (2013). Fıkıhta Meşhur Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avl Halleri, Kaynağı ve Çözümlerinin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29.

Yenice, A. C. (2020). Homoeconomicus' tan Homoislamicus'a: Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 6(2), 138-155. <https://doi.org/10.25272/ijisef.751251>.

Young, H. P. (1987). On dividing an amount according to individual claims or liabilities. *Mathematics of Operations Research*, 12, 398-414. <https://doi.org/10.1287/moor.12.3.398>.